
Vajda Noémi Anna

LÉTSZOMJ

Janus-arcú életérzésként él bennem a falu. A vágyott elszigetelődés mellett nyomasztó elmagányosodás kísért itt. Sokan gondolják, hogy e világi lemondásoktól terhes, de csak egy-két nagyvárosi ütközik meg fennhangon éles kontrasztomon:

– Szegény!

Sajnálatom rám tapad, mint a kifogyhatatlan sár. A részvét kellemetlen rögétől kislányom biztos otthontudata szabadít meg, melyet kitörő létörömmel kiált a csillagos ég alá:

– Az én drága kicsi falum!

Akkor veszem észre, hogy a gyermekemét – kötődését is – a magaménak tekintem, amikor az Aradról idekerült emancipált szomszédasszony a tájház bemutatásakor rám csodálkozik:

– Hogy tudod ezt a falut falunkként említeni?! Már tíz éve élek itt, de még mindig nem érzem a sajátomnak! Nem is fogom soha!

Kijelentése éppen feltűnő beilleszkedési kísérletei miatt ejt gondolkodóba: a helyi citerazenekarba a kezdetektől bekapcsolódik csakúgy, mint a faluturizmusba – saját udvarán szállást nyit a termálfürdőzőknek; név szerint szól az emberek után az utcán; kártyapartikat ad, és szorgalmaztatna velem is –, a tájház filagóriája éppen megfelelné. Nem visszakozom. A sajátos hatasszonyozás, krágli, háromkétszömezés, melyet nemrég az idősebb helybeliek a kedvemért játszottak le, felelevenítette sokáig alábecsült gyermekkori játékszenvedélyemet. No meg a konokságok incselkedő hangulatát – Nė lessed, Lajcsi, vessé' bele! Mit akarsz?! Szökünk, vagy nem szökünk? Várjá'! Tė adtad, Rozi? Én! Osszad bele! Nė mongya, hogy én lopok, há' lopjon maga is! Eszödbe nė jusson! Luk! Hasam a hasadon, tőkőm a lukadon! Mit nevensz? Utójára csattan az ustor! Nézzük!

Semmi kétség, mind a meglett korosztályra, mind a jelenre tágítható az apai ágon ide gyökérszett író summázása: „Bizonyára jó nagylány – és menyecskepoztató hely lehetett Iratosunk!” A groteszk erotika szürreális zamatáért nem kell Marquezig menni, csupán a hantokon szeretkező tizenéves párocskákkal – legalább gondolatban – elveszni a szombat éjszakába.

Néhány, várososn élő ismerős elvágyódásában, csendesség és természetközelség utáni sóvárgásában megtörő életem az idill szivárványszíneiben

játszik. Végeredményben hangulatom befolyásolja, hogy e két véglet közt, a nagyjából változatlan külső körülmények közepette mit vélek éppen érvényesnek.

Ugyanakkor ez a falu nem az a falu. Az bölcsőm, ez nyoszolyám. Azonosulok ott, illeszkedem itt. Ott vagyok otthon akkor is, ha szeretteim java része a temetőben. Itt sosem leszek egészen otthon, bár felnőttételem főszereplői itt élnek. Az végváram, ez menedékem, hol nem érzem peremen magam, pedig a kapuból csupán egy kiadós séta vezet a – távolabbról menekülőknek ma is reményteljes-rettegett – nyugati határkövekig. Valós földrajzi fekvésével nem egészen összhangban, ez a falu bennem éppen középpont a mindenkori szellemi főváros és az erdővidéki ősfalu között. Sajátos origo mundi – az otthon kapott szavak itthon nyernek értelmet. És bár a nincs mindenütt nincs, a Székelységben könnyörtelenebb – esélytelen és kilátástalan. A pusztaságban furcsamód adott *a lehet*. Az alföldi mezőségről széles a kilátás; a szabad mozgás illúziójának teremtése nem ütközik szembevető korlátokba. A nagyvárosi pezsgésben való megmerítkezés vagy a távolabbi haza melegébe való alámerülés szabadidő kérdése *csak*.

Időhiány helyett időtlenség – szabad idő, mely felfalja a szabadidőt, és alattomos örvényként maga alá temet, akár egy ingerhiányos Dardenne-film. Cselekményesség híján, a nagyjából önismétlő, visszafogott ritmusban csorgó mindennapok többsikű kutatásra serkentenek. Szerző keres szereplőt. Az anyaság gyakorlati, házon kívüli követelménye – kisfiam sétáltatása esőben-hóban –, no meg egy nyakamba szakadó pályázat nem tűr mulasztást. Tulajdonképpen segítségemre van; elindít, mint egy drámai szituáció. Két hónapja sincs, hogy szültem, amikor felhív az iskolaigazgató: élni kellene egy lehetőséggel, az iskolásokat bevonni a helyi szórvány népismeretbe, s ebben – mint a tájház jogutódjának – nekem is szerepet szánna. A magyartanárral kellene együttműködnöm, ránk bízna. Anikót évekkal ez előtt bemutatta már, de hosszú idő kellett – talán a kapcsolat külső szorgalmazása miatt éppen –, míg üdvözlésnél megrekedt viszonyunk egymás véletlenszerű felismerésébe és egy laza szövésű barátságba torkollott. Életünkben több a párhuzam. Férjével ő is az egyetemi évek Kolozsvárán ismerkedett meg, házasságuk révén került Aradra, de örök otthona a cseresznyeszüreteiről híres beszterce–naszódi falvacska maradt. Talán ezért is keresi a falu közelségét, és szereti – nem leereszkedő magabiztossággal – a falusi gyerekeket. A hasonzóru tanárok munkája teszi, hogy a megye oktatási berkeiben lassan elismerik: a falusi nem feltétlenül *falusi*.

Mérlegelek mégis, mert nem kedvelem az elrendeltnek tűnő megrendel-
tet. Tartok tőle, mint biztos bukásra ítélttől – eleve előrevetítem, és talán
ezzel vonom rá a kárhozatot. Az engedelmességre való szülői neveltetés le-
het az oka és a hasonló célzatú, bár nem azonos szellemiségű alkotmányos
idomítás, mely a belső ellenállás szűrőjén keresztül leginkább tiltások és óvá-
sok formájában szabta meg az otthoni majdnem kétszer hét évet. E kettős
fenyegetettség kerestüzeiben bontakozó szabadakarat annyira életképes,
mint fogságban felnőtt állat a vadonban. Öntudatom szabotálta, selejtes
idomítottként a felkínáltak pazar lehetősége helyett kínálatok terhes fog-
ságában élek; nagy lelki erőfeszítéseembe telik elhárítani egy-egy felkérést,
vagy éppen megfelelni annak. A megfelelés nyomeleme kényszerességet ger-
jeszt. Újra meg kellene teremteni magamban az ígét, kellemmel társítva ta-
lán, hogy helytállásig többértelműsödjön. Addig is azt latolgatom, miköz-
ben a vonal másik végén a türelmetlen némaság válaszómat csikarja, hogy
ebben a zilált kezdeti kismamakorszakban mi esne kevésbé nehezemre.
Nem sok sorstársam róna vargabetűket, ugyanakkor a pályázat összeállítása
néhány nap csupán, tulajdonképpen jólesne ennyi időre kiszakadni a házi
taposómalomból. Észérvekkel kábítom magam, hogy ne nevetessen arcom-
ba győztes beidegződésem – mely szerint képtelen vagyok nemet mondani,
mert az örökös dac ellenére lelkifurdalással övezett tartomány az ellenál-
lás. Kényelmesebb tehát a megalkuvás – megalkuvásnak érzem az elfoga-
dást. Már megint egy politikai rokkant fogalom, mely rehabilitációra szorul.
Haladéktalanul szét kell feszítenem a jelentéseket, hogy szabadon érvénye-
sülhessenek a tartalmak, és az elfogadás beletörődés helyett merjen felvál-
lalássá szálasodni.

Félszavakból értjük egymást, csakhamar körvonalazódik egy értékes terv.
Mire kész, az iskola vezetősége veszít lelkesedéséből, visszalép. Anikó an-
nál kevésbé. Alig várja, hogy diákjait gyűjtőmunkára küldhesse. Egyszer-
re kapom a hírt: pályázatunknak bizalmat szavaztak; Anikó veszélyeztetett
várandós, betegszabadságra kényszerül. Teszünk néhány meddő kísérletet
arra, hogy jelenléte nélkül mozgósítsuk a gyerekeket, bár sejtjük, fölösleges;
a közkedvelt tanár – általánosban legalábbis – csak konkrét testi valójában
hatékony. Közben gyakorlatias hajtóerők kezdenek munkálni bennem. A
feladást nem ismerő ősi virtus? Anikó elismerő csodálkozásából látom, nem
magától értődő, ami számomra már az: a gyűjtést és összegzését elvégzem
én magam, pontosabban családommal, mert, mint utólag kiderül, a munka
íródeáki szakaszában férjemnek akarva-akaratlan több részt kell vállalnia a
babázásból, semmint áldozatmentes időszaként zárhatnánk a soron kö-

vetkező évet. Botcsinálta gyűjtőként egyedüli előnyöm, hogy nem Katalin vajdájáig kell visszamennem, akit hírhedt temesvári útja felé éppen itt ért be a pusztulás majdani emlékirója.

Nincs pontos forgatókönyvem, a véletlennel játszom. Útjelző gyanánt a múltba kanyarodó kitérőkről naplót vezetek. Kezdetben népmeséket keresek, talán gyermekeim miatt is fontos az epikus gyökerkeresés. A meséket elfeledték, azonban akad bőven gyermekjáték, melyet nem ismernek már az unokák. Leginkább hangulatok, mellékvágányon élém tolt történetek, jelentős félszavak, a távoli gyermekkor borús-derűs emlékétől megelevenedett meztelen tekintetek maradnak meg bennem alapélményként. Ami ezen kívül esik, kitolt határidőre hangyaszorgalmat tanúsító anyagba rendeződik. A gyűjteményt végül valamifajta szemérmes izgalommal küldöm át a magyar népi gyermekjátékok avatott kutatójának. Bátorságomat a múlt is indokolja: Gazda Klára a kolozsvári egyetem néprajz szakos hallgatóival vendége volt házunknak, meghatározó segítség a tájház anyagának lajstromba vételében. Ám apósom meghívottja volt, s mert családon belül saját dolgainkat idegenkedéssel, magánügyként óvtuk egymástól, e nyári gyakorlattól távol maradtam. Azóta minden megváltozott. Nem él már apósom, félbeszakadt álmai – mert csendjeink bizonyos fokú lelki rokonságot fedtek – leginkább rám maradtak. Mivel nyughatatlan vizionárius volt, több, teljes embert igénylő feladatkörrel, döntenie kell a családnak: mit folytunk, mit adunk át másnak, és – többé már nem éltető köldökzsinórként – mit kötünk el véglegesen. A művésztaborok három év múltán elmaradnak. Bár a művészek jelenléte szellemi távlatokat nyit, kimerít a házigazda-szerep. A mozgássérült központ görbetükör; az emberi lény – főként önmagam – árnyoldalaival szembesít. Hibátlan nyersanyag, ám *bentről* írni nem marad erőm. Amint lehet, átadom.

– Elhagytál bennünket! – róják fel a családtagzámba menő legközelebbi beutaltak, valahányszor külső segítséggel el-elgurulnak látogatóba.

A tájházat viszont nem lehet hagyni. Ehhez ragaszkodott talán leginkább. Alig néhány éve vásárolta meg az egyik legutolsó, háromosztatú alföldi vályogházat, hogy nagybátyja részben megmentett hagyatékát és saját gyűjteményét megfelelő térben helyezhesse el. Végsőként saját földi maradványai személyesítik eladhatatlanná az amúgy sem értékesíthető jelképes közvagyon. Rá hivatkozom első telefonbeszélgetésünkön. Klára nyitott, ám tartózkodó szigorral kéri a gyűjteményt – semmit nem ígérhet, míg át nem nézi; végül a tudós ember körültekintő és igényes szakmai összegzésével látja el a munkát.

A falunak önigazolás a kötet. Ennek ellenére rám szólnak imitt-amott az utcán:

– Nem jól *ö-zöl!*

Nem győzöm hangsúlyozni: ahogy az idegen legfeljebb nevetségesen utánozza a sztereotipizált székely nyelvjárást, míg csak az őshonos hallja a falvak közti különbséget is, én sem fogok *ö-zni* soha, legfeljebb idézni, mint kiderül – bosszankodhatok a második, remélhetőleg javított kiadásig! –, pontatlanul.

Számomra fordított önigazolás a gyűjtőmunka: nem egészen ez vagyok. Csakhogy az íróvá formálódásnak, még falun is megvan a böjtje: amint a nyert idő reményében felhagyok közéleti foglalkozással, huszonnégy óras családanyává lépek elő.

– Döntsd el végre, hogy író akarsz lenni, vagy csak írni akarsz! – szól rám férjem.

Felszólítása értelmetlen, akár egy fölösleges mozdulat. Az íróvá válás nem pusztán döntés, inkább eldőlés kérdése. Ehhez viszont írni kell. Ahhoz pedig magánidő.

– Fölmerült bennem, mi lenne, ha Ivo Andrichoz hasonlóan én ezt a falut írnám meg. Majdnem kétszáz év van e regényemben. Mi magunk születünk, élünk, halunk, a falu meg marad, ahogy marad. A házak maradnak. A templom. Az emberek gondolkodása. De a megszállók is jöttek-mentek. Az osztrákok. Oroszok. Németek. Románok. Ezt próbáltam érzékeltetni. Nem egy hőst ábrázolok. Itt a hős maga a falu, a közösség – az íróbaráttól várok útbaigazítást, aki falurajza mellett elsősorban a *Magyar Krisztus* révén a *falu lelki fia*.

– Hogy írtál, mikor a gyerekeid kicsik voltak?

– Délelőttönként bezárkóztam.

– Úgy könnyű!

– Tudom, aranyom, a nőknek sokkal nehezebb!

Csodálatos módon megnyugszom a pusztá tényről, hogy, mintegy a férfiak nevében beismerő-elismerő vallomást tesz. De hát ettől nekem még ugyanolyan kevés időm marad házon belül – botrányos elfoglaltságomra. Mikor még éjfél után sem ül el a gyerekszoba, kibírhatatlan tehetetlenség-érzetem kesergésre vált, majd – kisfiam ártatlan játékos kedve láttán – lelkiismeret-furdalásba. Ha időm van, írok – nyugtatom magam. Bökkenőm: a *ha* túlságosan viszonylagos a rendszeres munkához. További őrlődés. Múszáj az idővégeket összedolgoznom, az öt-tíz perceket, fejedelmi félórát, amikor elfoglalja magát a kisebb, nem kezdeményez beszélgetést a nagyobb.

Miért muszáj? – évődöm szakadatlan. Mert túlságosan régóta kellemetlenkedik bennem a megfigyelő ahhoz, hogy jelenlétét figyelmen kívül hagyhasssam.

Kisközösségben nem áll fenn a bőség zavara, így nagyobb súlyt kapnak a kifelé ápoltságok, elvárásokkal terheltebbekké válnak a ritkábban megengedhető találkozások. Egy-egy barát látogatása életmentő vérátömlesztés. Elhiszed újra: valahol fiatalos erővel él még a világ. Időről időre pedig a tú fokán átjutott barátságok szavaitól, illataitól roskadozik az elvágyódás.

– Csajos hétvége. Gyere! – húgom tömör behívólevele kihívás: kislányom a nagyszülőknél, férjem a hegyekben, engem meg éppen légszomj fojtogat.

A konyhaasztalon cetlit hagyok:

– Pár napra Prágába mentem.

A délutáni gyorsvonatot Pestig éppen elérem. Hajnalban már a Bécsi úton suhanunk Hegyeshalom felé, másodgenerációs venezuelai magyar barátónk új autójában. Sandy panorámás Qashqai-ából hátborzongató rálátás nyílik Chávez Caracas-ára, ahol tetten nem ért bűnbandák a kormánykerék mögül rántják ki a gyanútlan sofőrt egy-egy stoplámpánál, ha elfelejtette indulás előtt magára zárni a kocsiajtót; vagy autóstól magukkal ragadják a szemrevaló tulajt is, hogy pár nap múlva kitegyék egy lepusztult autópályán, az élet fényétől is kifosztottan. A cseh óváros kacajoktól izzó napfényes zsvivájában aztán feltűnik Sandy keserű magába fordulása. Abban állapotunk meg, csak magunk leszünk, zaklatottan kereső tekintetében mégis ott van – hiányjellel – a férfi, aki nem úgy szeret, hogy az jó lehetne: éppen Srí Lanka eldugott tengerpartjára húzódott vissza, előző házassága sehogy sem gyógyuló sebeit nyalogatni. Hétfégi menekülésének idejére a lezárt telefonnal mintha lelkiismeretét is ki igyekezne kapcsolni. Előzőleg kárpótól, talán ő maga sem tudja pontosan, kit, és mi célból:

– Nekem te kellesz, nem a Qashqai!

– Lehetetlen!

Elzárkózás, magányba merülés bárhol és mindenütt. Függetlenül tértől és időtől. De hogy attól a másiktól függ-e, aki van vagy nincs, vagy csak önmagamtól, nem egészen tudom.

Jó ideje nem voltam idegen emberek testközeliében, most veszem észre: tulajdonképpen zavar a forgatag. Önfeléd tizenévesként magamra találtam a színes zsvibárusokat, elbűvölő bábosokat, bohém festőket feszítőn mutogató Károly-hídon. Ma a turisták hada alatt hajlott hátát fáradtnak

látom. Pedig ez a híd sem változott. Kényelmetlen – mint kiderül – társaságunk mássága is. Hárman háromfelé mennénk. Csak az autó tart a közös út igájában. Bécsben vita lobban: Klimt-tárlat helyett, a szerelemsóvárgás ellenállhatatlan mellékhatásaként, ruhavásárlás. Csökönyös tévhit: szerelmet – csak itt és most, lehetőleg drágán vett – ruháért, ínycsiklandó alsóneműért lehet kapni. Csakazértis Pandorf, a divatfaló ruhafalu! Adele Bloch-Bauer elképesztő műgonddal megalkotott, aranyban sárgálló ruhája helyett – ugyan L'Wren Scott még idejében felvonultatja a londoni kifutón – itt csak sematikusan formatervezett tucatholmik. Reménytelenek vagyunk. Ki-ki amiért. Indulatomat éles szembesítésbe foglalom:

– Mit ér, hogy az öledben sírjon – valaki és valami más után? Hol az önbecsülésed?!

Bár lemondásokkal vegyült kitekintésem, magamba zártam egy szemernyi nagyvilágot. A ránk boruló éjszakai autózás szótlanságába fészkel lassan a változás: megalkuvás helyett elfogadás. A visszatéréssel járó elszigetelt lété. A továbblépésé. Ki-kiben ami.

– Kell hozzád némi humorérzék! Bolygójúlis... – a név, amit ismerkedésünk első heteiben kedvesen rám aggatott férjem, most bántódottan cseng. Magában érzi ő is a világ szirénénekét; ezért nyugtázza végül, bár féltve, feltörő szabadságvágyamat.

Falu újra. Körömcipő helyett gumicsizma. A gyakori sár ellenére letisztulás. Kényes tipegést vált kényelmes ballagás. Táncház helyett hasznos kerti hajlongás tart karban izomzatot. Azon kapom magam, hogy egy végigsétált tél és nyár után a leeresztett redőnyök mögött nem közösségi elszigetelődést látok már, hanem rejtekhelyet a nyári kánikula elől való menekülőknak meg a lopva kíváncsiskodóknak, vagy éppen az öregség tényleges meghátrálását.

– Elég vígtelen játék! Nem lösz nyóc estig! Sokáj lösz, mint nagypintők! Hiába húzi, úgyszé nyeri mög! Nem húzzuk, hanem én adok! Errül van szó, nem kapkoggyuk itt egymás keziből kifele! Manyi, nē kukucskáj! Nē szoriccsa! Ki szoríttya?! Hej, de csaphatnékja van! Huncutkottok! Mingyán egyné' kilössz! Valamelyk benn tart egyet! Manyi! Persze, me' én nem akarok mögszabadúni! Makóra mönyünk szép lányé'!

Még fojtogat a gyermekkori mélabú a tizenéves lányok emlékétől, akik első szerelmük beteljesüléseképp elvakultan vesznek bele a mezei munkába, tehénfejésbe, tyúkvágásba, a karácsonyi disznótorok diadalmas levezénylésébe, ráadásként a gyakorta elzüllött uruktól kijáró testi-lelki sanyargatásba – a falusi átlagházasságba. Mindentudó magiszterisként fölényes elzár-

közással fogadom ezért egy egyetemista – fura szerzet, semmi kétség: vesztés! – nyugodt és határozott kijelentését:

– Egyetem után hazamegyek a falumba.

Azt végképp nem hinném, hogy néhány éven belül én is vele tartok.

Az álmok természetüktől vagy éppen az alvás minőségétől fogva, szertefoszolhatnak reggelig. Ez alól még a nappali, sokat dédelgetett vágyálmok sem kivételek. Így ébredek egy eseménymentes éjszaka, gyanútlan alvás után, magamra csodálkozva egyszer csak, hogy vajon miért és hogyan gondoltam addig olyan kitartó meggyőződéssel, hogy másutt lenne dolgom. Irányt vált a sors, vagy éppen csak ellenáll a túl nagy ívű unszolásnak.